56 వ సంవత్సరపు ప్రచురణ
గానకళ
సంగీత మాసపత్రిక
అంతర్జాతీయ సంగీత మాసపత్రిక

సర్వం 'నాదమయం' మా గురుకుల వాసం

నేదునూరి కృష్ణమూర్తి గారితో మల్లాది సోదరుల అనుభవసారం.

నమస్కారమండి! 2021 అక్టోబర్ 10వ తేదీ వారి 94వ జయన్తి సందర్భంగా గురువుగారి గురించి చెబుతామనుకొన్న కొన్ని కొన్ని అంశాలు – వారి దగ్గరకు ఎప్పుడు వెళ్ళాము, ఎలా వెళ్ళాము. ఆయనతో పాటు పాడిన కచేరీల అనుభవం – అలాగే వారి సంగీతానుభవాల నుండి జీవితాను భవముల నుండి నేర్చుకొన్న అంశాలను మాకెలా చెప్పారు అనే అంశాలను క్లుప్తంగా మీ ముందు వుంచుతున్నాను.

"ఒరే ప్రసాద్ – బుజ్జి! ఇవాళ సాయంత్రం మనం నేదునూరికృష్ణమూర్తిగారని పెద్ద విద్వాంసులు వున్నారు. వారి దగ్గరకు వెళదాం! వారికి వినిపించడానికి కొంత సిద్ధం కండి. ఓసారి వచ్చినవి చూసుకోండి!" అన్నారు నాన్నగారు ఓ రోజున. అనగానే నేను తమ్ముడు అప్పటి దాకా నేర్చుకొన్న వర్ణాలు, కీర్తనలు కొన్ని సిద్ధం చేసుకొని వెళ్ళాం!

గురువు గారికి నమస్కారం పెట్టుకొన్నాం. అప్పట్లో వారు విజయవాడ దుర్గివారి వీధి, గాంధీనగరంలో వుండేవారు "పిల్లలకి మీ దగ్గర సంగీతం నేర్పించాలనుకుంటున్నాను గురువుగారు" అని నాన్నగారు సవినయంగా ప్రార్థించారు. అప్పటికే నాన్నగారు, బాబయ్యగారు గురువు గారి దగ్గర మూడు, నాలుగు నెలలపాటు ……… పది పదిహేను పెద్ద కీర్తనలు నేర్చుకొన్నారు. వాటిని బాగా సాధన చేసి గురువుగారితో మంచి అనుబంధం ఏర్పడిన తర్వాత ఆ ధైర్యంతో మమ్మల్ని గురువుగారి దగ్గరకు తీసుకు వెళ్ళారు. ఆ కీర్తనలు

తనయుని బ్రోవ –
ఇకనన్ను బ్రోవకొన్న } భైరవి

శ్రీ రఘుకులనిధిం – హుసేని

ఎందుకో నీ మనసు –

బిరాన వరాలిచ్చి –

శ్రీ జగదంబ – జంఝూటి

మరి మరి నిన్నే – కాంభోజి

ఈ కీర్తన ఇంచుమించు ఏడెనిమిది పాఠాల్లో బాగా మధించారు. ఈ కీర్తన స్వర సంపుటీకరణ వారే చేశారు. అదెలా అంటే ‘సీతారాజన్ గారు పాడిన ఈ కీర్తన విన్నాక ఆ నొటేషన్ సిద్ధం చేశారుట – ఆయనే చెప్పారు.

“ఏరా ! నీ పేరేమిటి? శ్రీరామ్ ప్రసాద్ అండి! నీ పేరు! ....

వారికి అలా ఆప్యాయముగా పిల్లల్ని “ఏరా!” అని పిలవడం యిష్టం. అలా అందంగా ఏవర్రా! తంబురా శృతితో పాడడం వచ్చా!! తంబురా శృతి చేయడం వచ్చా! నొటేషన్ వ్రాయడం వచ్చా!

“వచ్చండి” గురువుగారు – మా సమాధానం.

‘సరే! తోడి వర్ణం పాడండి! అన్నారు. ‘ఏరా! నాపై యింత చౌకసేయ! అప్పటికి నేర్చుకొన్న వర్ణం గమక పుష్టితో పాడాం! ఆ తరువాత కొన్ని పాఠాలే జరిగాయి. ఇంతలో విశాఖ ఆంధ్రాయూనివర్శిటిలో శ్రీ ఎల్.ఎస్.ఆర్ కృష్ణ శాస్త్రి గారు సంగీత విభాగం ఏర్పాటు చేస్తూనే నేదునూరి కృష్ణమూర్తి గారిని విజిటింగ్ ప్రొఫెసర్ గా రమ్మన్నారు. నిజానికి, మొదట కాకినాడలో గాని, చెన్నైలో గాని, విశాఖలోగాని మకాం ఏర్పాటు చేసుకోవాలని అనుకొంటున్న తరుణంలో ఈ అవకాశంతో ‘సంగీత సాగరులు’ సాగరతీరమైన విశాఖకు మకాం మార్చారు. విజయవాడలో మా పాఠం ఆగిపోయింది.

కొన్నాళ్ళకు నాన్నగారికి ఉత్తరం వ్రాశారు. “పిల్లలు బాగా పాడుతున్నారు. వాళ్ళకి చెప్పాలని వుంది. గురుకుల వాసం చేసేటట్లయితే నాదగ్గరకు పంపండి, నా దగ్గరే వుంటారు. వారికి స్కాలర్ షిప్ ఇచ్చే అవకాశం కూడా వుంటుందన్నారు.” ఇదొక మహదవకాశంగా వెంటనే నేను విశాఖ గురువు గారి దగ్గరకు చేరిపోయాను. కొద్దికాలం తరువాత నా సోదరుడు చేరాడు. ఇలా 1991లో ప్రారంభమైన మా సంగీత శిక్షణా ప్రస్థానం 2014లో గురువు గారి ‘దేహయాత్ర’ జరిగిన వరకు సుదీర్ఘంగా సాగింది. ఇది మొదటి అంకం.

శివానుగ్రహంతో – భగవదనుగ్రహంతో గురువు దొరుకుతారు. అదే గురువు అనుగ్రహంతో పరమాత్ముడు దొరుకుతాడు” ఇది శివానంద మూర్తిగారు అన్న అమృత వాక్యం.

పరమేశ్వరానుగ్రహంతో లభించిన గురువుల వల్ల నాదతనువుడైన ఆ భగవదనుగ్రం పొందే అవకాశం పొందగలిగాము.

ఇలా వుండగా డా॥ పొదిలి బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి గారితో మాటల సందర్భంగా శ్రీపాద పినాకపాణి గారి గురించి మాతో చెప్పి వారి కీర్తనల కేసెట్లు ఆరు దాకా ఇచ్చి “వీటిని వినండి! పాఠం చేయండి! వారి దగ్గర నేర్చుకొనే యోగ్యత, అర్హత కలుగుతుంద”న్నారు.

పురాణాల్లో నారదుడు ధ్రువునికి, ప్రహ్లాదునికి ఉపదేశం చేసినట్లుగా మాకు పొదిలివారు ఉపదేశం చేసారు.

మద్రాసు 'ఇండియన్ ఫైన్ ఆర్ట్స్' లో శ్రీపాద పినాకపాణి గారి కచేరీకి వెళ్ళాము. అది డిశంబరు సీజన్. 1991 – 92 సంవత్సరాలలో సంగతి. మేము మా గురువుగారు నేదునూరి వారు, గొల్లపూడి మారుతీరావు గారు వెళ్ళాము. ఇంకా శ్రోతలలో మహావిద్వాంసుడు మాండలిన్ శ్రీనివాస్ మొదలైన వారుండగా, వయోలిన్‌పై ఎమ్.శ్రీ చంద్రశేఖరన్ గారు, మృదంగంపై రమేష్ సహకారం అందించారు.

కచేరీ అయ్యాక 'గురువుగారూ! మీ దగ్గర, సంగీతం నేర్చుకోవాలని అనుకొంటున్నాము అండి! మేం మల్లాది సూరిబాబుగారి పిల్లలమండి!' అంటూ అప్రయత్నంగా చేసిన అభ్యర్ధన.

అలా అనగానే తప్పకుండానయ్యా! నేనూ పెద్దవాడిని అయిపోతున్నాను. ఇప్పుడు నా వయస్సు 79 సంవత్సరాలు అన్నారు. అలా గురువుగారి గురువుగారి దగ్గర సంగీతాభ్యాసం చేసే అవకాశం కల్గింది. వారు దేహత్యాగం చేసిన 2013 దాకా సుమారు 50 సార్లు కర్నూలు వెళ్ళి వారి దగ్గర సంగీత శిక్షణాభ్యాసం చేసాము. ఇలా రెండు పునీతమైన నదులలో ఒకేసారి స్నానం చేసే అవకాశం కలగడం పురాకృత పుణ్య విశేషమే!

మా అభిమానులలో ఒకాయన 'ఏమయ్యా! మీ గురువులు పంచనదక్షేత్రం వంటి వారు. అయిదు నదులు ప్రవహించేది కనుక తిరువయ్యారు అయింది. మీరు అయిదు నదులలో స్నానం చేస్తున్నారు.

మొదటి నది మీ తాతగారు మల్లాది శ్రీరామమూర్తిగారు.

రెండవనది మీ నాన్నగారు మల్లాది సూరిబాబుగారు

మూడవనది శ్రీ ఓలేటి వెంకటేశ్వర్లు గారు – మీనాన్నగారి గురువుగారు.

నాల్గవ నది శ్రీ నేదునూరి కృష్ణమూర్తిగారనే ప్రవాహం.

ఐదవనది శ్రీ శ్రీపాద పినాకపాణి మహోదయులు. చాలా గొప్ప భావం! జన్మ ధన్యమైంది! మనసంతా పొంగిపోయింది.

శ్రీ నేదునూరి వారు విశాఖలో వాకింగ్ చేస్తున్న సమయంలో కూడా ఎన్నో విషయాలు మాకు లభించాయి.మొదటి సంవత్స రంలో, ఎన్నో అపురూపమైన, ప్రసిద్ధమైన కీర్తనలు ప్రారంభం చేసారు. చక్కని తంబుర శ్రుతితో వారి పాఠంతో పాటు వారి అనుష్టాన విధానం, సంధ్యావందనాది క్రియలూ, భక్తి శ్రద్ధలూ మరింత అలవడ్డాయి.

అలా ఎన్నో కీర్తనలు – పరదేవతా; చని తోడితేవే; లంబోదరమవలంబే; చేసిన వెల్ల మరచితివో! వంటి రెండొందల పైన కీర్తనలు గురుకుల వాస పద్ధతిలో ఒంట పట్టించుకొన్నాము.

గురువుగారు నెరవల్ పాడేటప్పుడు ఎలాంటి పద్ధతులు పాటించేవారు, సూచనలు చెప్పేవారు వంటి అంశాలు మీకోసం ముచ్చటిస్తాను.

పెద్ద విద్వాంసులందరూ దీనికి సంబంధించిన శాస్త్ర విషయాలు చెప్తారు.

కాని, గురువుగారు...

నెరవల్‌లో అనేక అంశాలు చోటు చేసుకుంటాయి అంటూ, విస్తారంగా పాడి, మా చేత కూడా పాడిస్తూ ఉండేవారు. ఈ విషయంలో నేను పాడిన నెరవల్ మాత్రమే వినండి, నా నెరవల్ పద్ధతే అనుసరించండి! అనకుండా పెద్దలందరి పద్ధతులూ వినమనేవారు. "ఎమ్.ఎస్. సుబ్బులక్ష్మిగారు నెరవల్ చాలా బాగా పాడతారు. అలాగే కె.వి. నారాయణస్వామిగారు కూడా..." అంటూ పెద్ద విద్వాంసుల, సమకాలీన విద్వాంసుల నెరవల్ పాడే విధానాన్ని గమనిస్తూ, చాలా గ్రహించాలి అని బోధ చేసేవారు. ఏ విద్య అయినా నాలుగు రకాలుగా ఒంటపడుతుంది అని చెప్పే శ్లోకం **'ఆచార్యాత్ పాదమాదత్తే / పాదం శిష్యః స్వమేధయా / పాదం సబ్రహ్మచారిభ్య / పాదం కాలక్రమేణచ॥'** గుర్తుకొస్తుంది. మా తాతగారు మల్లాది శ్రీరామమూర్తి గారు ఇలాంటివన్నీ ఒక ప్రత్యేకమైన డైరీలో వ్రాయించేవారు.

అనుభవంతో కూడా ఈ మనోధర్మ ప్రక్రియలని మనం నేర్పుగా ప్రదర్శించవచ్చని వారి గురువులు ముఖ్యంగా పాణిగారు నేర్పిన విధానం బాగా గ్రహించి మాకు తెలిపారు. పెద్ద గురువుగారి సంగీత శైలిని, చాలా మటుకు నేదునూరి వారు తీసుకొని కచేరికి సంబంధించిన అంశాలలో కొంత స్వతంత్రత తీసుకుని ప్రదర్శన చేసేవారు. కచేరీ పోకడలను గ్రహిస్తూ రక్తికి ప్రాధాన్యం కల్పిస్తూ.

కేవలం సంగతులతోనే సంచరిస్తూ వుంటే అది సంగీతం కాదు! సౌఖ్యభావం కూడా రావాలి అని చెప్తూ, కచేరీ పద్ధతిలో ఎలా పాడాలో విశదంగా చెప్తూ ఉండేవారు. పెద్ద పెద్ద విద్వాంసులందరూ గురువుగారికి సహకారం అందించేవారు కాబట్టి, వారి అనుభవాలన్నీ కూడా గురువుగారి కచేరీలపై ప్రభావం చూపించాయి కాబట్టి ఆయన సంగీత పంథాను ప్రత్యేకంగా ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. ముఖ్యంగా తమిళశ్రోతలు విమర్శనాత్మకంగా కచేరీలను వినే అలవాటు గలవారు కాబట్టి, అనుభవజ్ఞులైన గాయకుల నుండి అది కావాలి, ఇది కావాలి అని విశ్లేషణాత్మకంగా కోరే అలవాటు వుండడాన్ని గురువుగారు దృష్టిలో పెట్టుకునేవారు. వారు పాడుతున్న అంశాలన్నింటినీ మమ్మల్ని గమనిస్తూ వుండమని ప్రత్యేకంగా చెప్పేవారు.

గురువుగారి స్వరకల్పన విశేషాల గురించి మేము గమనించిన విశేషాలు : స్వరకల్పన ప్రదర్శించడమంటే రాగాభావాన్ని మరింత విస్తృతంగా సమర్పించడమే అని గురువుగారు విశ్వసిస్తారు. అలాగే, తగు మాత్రమైన లెక్కాచారము. 'ఈత నేర్పివుండు కానీ, లోతు ఈత ఈద రాదు, లెక్క తెలుసుకోవాలి, సైన్సు వుండాలి కానీ, అది రాగసౌందర్యాన్ని మింగరాదు. రాగం యొక్క ఆత్మని స్వరకల్పనలో ఆవిష్కరించే ప్రయత్నమే చెయ్యాలి'.

స్వరకల్పన ప్రదర్శనలో ముఖ్యంగా 'భవనుత', 'రామానీపై', 'హంసధ్వని' అంశాలలో కచేరీ ప్రారంభంలో గొంతు స్వాధీనంలో రావడానికి వారు చేసే స్వరకల్పనలు స్వీయానుభవం నుంచి సహజాతాలుగా ప్రదర్శనలోకి రావడం సంగీత ప్రియులందరికీ అనుభవైక వేద్యమే! స్వరకల్పనలను దర్శించి ఒక చక్కని సంపుటీకరణతో రూపొందించుకుని ప్రదర్శనచేసే సమయంలో మరింత అంద చందాలతో సెకనులో దానిని మార్పు చేసే విద్య ఆయన సొంతం. ఒక ఆవృతంలో ఒక అందమైన ఫ్రేమును రూపొందించుకుంటారు. ఒక అర ఆవృతం ఒక

లఘువు వెళ్తుంటే, ధృతంలో ఏమి రావాలన్నది కంప్యూటర్ బ్రెయిన్ లా సెకన్లలో ఒక అందమైన ఫేజ్ వచ్చేస్తుంది. స్వరకల్పన ఇలా కూడా ముగించవచ్చు అనే నిబిడాశ్చర్యంతో వుండిపోతాము. ఇటువంటి ప్రయోగాలు, అందమైన స్వరకల్పనలు సుందరంగా, సున్నితంగా చేసిన కచేరీలు, రికార్డింగులు ఎన్నో విన్నాం మేము. అంతేకాదు, స్వయంగా కూడా వారితో పాటు పాడుతూ అనుభవం పొందేం. వారిలా అంతందంగా, వయ్యారంగా, ఒకావృతం స్వరకల్పనగా ఎవరూ అంత బాగా వేయలేరని డా॥ ఎస్.ఆర్. జానకిరామన్ గారు కితాబిచ్చారు. సెమ్మంగుడి వారు గూడా ఒకావృతపు స్వరకల్పనలను బాగా వేసేవారు. ఈ స్వరకల్పనా మాధుర్యం, ప్రజ్ఞ గురువుగారికే సాధ్యం.

వారి గురువులు : ద్వారం నరసింగరావు నాయుడు గారి దగ్గర సంగీతం నేర్చుకుంటున్న సందర్భంలో వారు ఎటువంటి ప్రోత్సాహం అందించారన్న విషయం లోకానికి తెలియాల్సిన అవసరం వుంది. ఈ విషయాలు మా గురువుగారి ముఖతః మేము తెలుసుకున్నవి. నరశింగరావునాయుడు గారు ఎటువంటి ప్రోత్సాహమిచ్చారు, ఆయనే స్వయంగా గురువైనప్పటికీ కూడా శిష్యుడికి వైలన్ పై సహకరిస్తూ, కృష్ణమూర్తిగారిని ప్రధానగాయకునిగా చూస్తూ ఉదారహృదయంతో, విశాలదృష్టితో అన్ని ప్రయత్నాలు చేసిన మహాశయులువారు. సాధారణంగా విద్యనేర్పి వదిలేస్తారు గురువులు. బాగో, ఓగో లోకం నిర్ణయిస్తుంది. కానీ, నేదునూరి వారి విషయంలో లోకానికి ఆ అవకాశం ఇవ్వకుండా నాయుడుగారే నిర్ణయించారు. ఆయన వల్లే మా గురువుగారు శ్రీపాద పినాకపాణీ గారి సాంగత్యంలో ఎన్నో కీర్తనలు నేర్చుకోవడం, ఆయనతో పాటు ఇంచుమించు 10 సం॥లు గురుకులవాసం చేసే అవకాశం లభించింది. “మీ దగ్గర ఎక్కువ కీర్తనల పాఠం ఉంది. కాబట్టి కృష్ణమూర్తికి నేర్పించండి” అని పంపిచారు.

పినాకపాణి గారంటే మా గురువు గారి దృష్టిలో సాక్షాత్తూ పరమాత్మే. వారి పాటలో ప్రతి సంగతిలోనూ పెద్ద గురువుగారే కనిపిస్తారు. ఆ గమకం, ఆ బరువు, ఆ అనుస్వరం, ఆ రాగకల్పన, విస్తారమైన రాగజ్ఞానం – అది చిన్న రాగమైనా, పెద్దరాగమైనా – చిన్న రాగమైనా కన్నడ గౌళను పావుగంట పాడేవారు, జయంతి సేన 20 ని॥లు పాడేవారు. శుద్ధసావేరి, శంకరాభరణం, తోడి, కళ్యాణి, ఖరహరప్రియ – భైరవి అయితే ఇంకాయనకు ఒళ్ళు తెలియదు. ఆయన ఉపాసన రాగదేవత సాక్షాత్కారం కోసం చేసినట్లుగా నాకనిపిస్తుంది. అన్ని అలంకారాలతో, ఆయుధాలతో రాగదేవత సాక్షాత్కరిస్తుంది. ఆయుధాలతో అని ఎందుకన్నానంటే, ఒక కీర్తనలో వర్ణించేటప్పుడు ఆ దేవత యొక్క ఆయుధాలను కూడా వర్ణిస్తారు వాగ్గేయకారులు. అలాగే ఆ రాగదేవత యొక్క అన్ని రకాల ఆభరణాలు, అలంకారాలు, చిన్న చిన్న అందాలు, తళుకుచెక్కులు, ఆ ముద్దు – ఆ మురిపెం, ఆ రాగంతో ఆయన మాట్లాడే విధానం... రాగదేవతతో ఎలా మాట్లాడతారంటే ముందు చిన్న చిన్న సంగతులు వేస్తారు. సంగీత విద్యార్థులందరూ గమనించవలసిన విషయం. అలా ప్రారంభమై అది విస్తారమౌతూ సాగిపోతుంటుంది. బాగా నచ్చిన స్నేహితులతో సంభాషణ పెట్టుకుని ఇతనితో మళ్ళా మనం సంభాషించే అవకాశం లభిస్తుందో లేదో అన్నట్టుగా, రేపు అన్నది ఉంటుందో ఉండదో అన్నట్టుగా అన్పించినపుడు కొన్ని గంటలపాటు ఎలా సంభాషణ చేస్తామో అలా రాగదేవతతో మా గురువుగారి సంభాషణ ఉంటుంది. ఏ కచేరీకి ఆ కచేరీలో **“అభీ న జావో ఛోడ్ కే, యే దిల్ అభీ భరానహీ”** అన్నట్లుగా ఉంటుంది ఆ సంభాషణ. “నువ్వప్పుడే రాగం (నన్ను) వదిలి ఇంకో దాంట్లోకి వెళ్ళకు” అని రాగదేవత అన్నట్లుగా ఆ రాగపు అంచులు చూసేస్తారు గురువుగారు. అప్పుడప్పుడు “మొన్న జరిగిన కచేరీలో రాగం, స్వరం మరీ విస్తారంగా పాడేసానేమో, మీరూ వెంటవుంటే కొంత నిలవరించి ఉండేవారు” అనేవారు. కానీ, అదెలా కుదురుతుంది? అది రాగదేవత ఆదేశం. పెద్ద గురువు గారి సాంగత్యం వల్ల అద్భుతమైన రాగకల్పనా చాతుర్యం వారికొచ్చింది. పినాకపాణిగారు కూడా వారి పూర్వీకులైన గోవిందస్వామి పిళ్ళై, ఫకీర్‌స్వామి పిళ్ళై, రంగరామానుజయ్యంగార్, వీణధనమ్మాళ్ వంటి వారి పేర్లు వాళ్ళనే దేవతలుగా స్మరించి, వారి గురించి మా గురువుగారికి చెప్తూ, మధ్య, మధ్య సంభాషణల్లో లోతైన అంశాలు చర్చిస్తూ వుండేవారు.

ఆ అనుభవాల సారాన్ని మాకందించారు. కర్నూలులో పెద్ద గురువుగారు, మా గురువుగారు, మా నాన్నగారు మేము కలిసి మాట్లాడుకున్న, అనుభవాలు, పంచుకున్న సందర్భాలు అనేకం వున్నాయి. అది మాకు లభించిన అదృష్టం.

స్వర రచనా వ్యాసంగం : 1970 ప్రాంతంలో 'ఏమొకో చిగురుటధరమున' అనే అన్నమాచార్యుని కీర్తనకు స్వరరచనతో ప్రారంభమై ఆ వెంకటేశ్వరుని దయవలన ఎన్నో కీర్తనలకు అది విస్తృతమైంది. ఈ విషయాన్ని మాకెన్నోసార్లు చెప్పారు పాఠాల సందర్భంలో. టి.టి.డి వారి ఆధ్వర్యంలో శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారితో కలిసి కొన్ని కీర్తనలకు స్వర రచన చేసి ఓ సంపుటాన్ని అందించారు. ఆ తరువాత విశాఖలో వుండగా మొట్టమొదటి సంపుటి – దానికి తప్పొప్పులను దిద్దే అవకాశం నాకు గుర్తుకు వస్తోంది. 15–20 సంవత్సరాలలో 150–200 కీర్తనలకు స్వరరచన చేసారు. వారింటిలో మేం వుంటే, అక్కడే విని వారికి పాడివినిపించేవాళ్ళం. విజయవాడలో ఉంటే ఫోన్ చేసి ఆ ట్యూన్ వినిపించేవారు. మేం దాన్ని పాడి ఆయనకు వినిపిస్తే వారికదో తృప్తి. అప్పుడే దాన్ని ఫైనల్ చేసేవారు. వారి దెంత ఔదార్యం. మాదెంత అదృష్టం. మా గొంతులో ఆ వరస ఎంతందంగా వినిపిస్తుందో చూడాలని వారి కోరిక. అలాగే బాలకృష్ణప్రసాద్ గారు కూడా గురువుగారి ట్యూన్స్‌కి నొటేషన్స్ వ్రాశారు చాలా. అలాగే విశాఖలో వుండగానే రామదాసు కీర్తనలకు స్వరరచన కూడా ప్రారంభమైంది. ప్రఖ్యాతమైన "పలుకే బంగారమాయెనా" తో ఆరంభించి అది ఓ గ్రంథమే అయ్యింది. ఈ సందర్భంలో హైద్రాబాద్ వాసి, రామభక్తులు శ్రీ నేంద్రగంటి కృష్ణమోహన్ గారిని గురించి చెప్పాలి. వారిరువురి సాంగత్యంలో సంగీత లోకానికి అద్భుతమైన సంపద చేకూరింది. వారి వ్యయ ప్రయాసలు సద్యః ఫలాలనిచ్చేయి. వ్యయం నేంద్రగంటి వారిదయితే, ప్రయాస మా గురువుగారిది. 13 ఏళ్ళ పాటు అంగరంగవైభవంగా వీనులవిందుగా, కన్నుల పండువగా భద్రాచలంలో రామదాసు మహొత్సవాలు జరగడం, మా గురువుగారు, నాన్నగారు, మేము, సంగీతలోకమంతా ఇందు పాల్గొనడం ఒక చరిత్ర. మరువలేనిది. నేంద్రగంటి వారిఅల్లుడు విజయకుమార్ గారు – కుమార్తె లలితగారు వీరినీ స్మరించాలి. ఇదొక యజ్ఞంలా సాగింది.

అలాగే ఎస్.వి.బి.సి ఛానల్‌లో అన్నమయ్య కీర్తనలు పాడడం, భక్తి టి.విలో రామదాసు కీర్తనలు, తర్వాత సంగీతరాగాలాపన విశేషాలను మేము శిష్యులుగా పాల్గొన్న కార్యక్రమంలో అందించడం, త్యాగరాజస్వామి వారి అపురూప కీర్తనలు రాగనామం మాత్రమే దొరికిన వాటిని గురువుగారితో కలిసి మేం పాడి రికార్డు చేసే భాగ్యం, ఎడిటింగ్, వాయిద్యీకరణలో పాల్గొనే అదృష్టం మాకు దక్కింది. రికార్డింగులో చిన్నతేడా వచ్చినా, అది ఒక కీర్తనకైనా సరే గురువుగారు హైద్రాబాద్ వెళ్ళి రికార్డింగు చేసి వచ్చే వారు ఆరోగ్యాన్ని కూడా లెక్క చేయకుండా! వారెంత పరిపూర్ణమైన వ్యక్తో అర్థమవుతుంది.

గురువుగారి శిష్యవాత్సల్యం :

ఆయన విశాఖపట్టణం వెళ్ళి స్థిరపడే దాకా వారికి ఎక్కువ మంది శిష్యులు లేరనిపిస్తుంది. దీనికి కారణం సంగీత కళాశాల ప్రిన్సిపాల్‌గా వారి బాధ్యతా నిర్వహణ, విస్తృతంగా వారు చేసిన సంగీత కచేరీలు అనిపిస్తుంది. శ్రీ దోమాడ చిట్టబ్బాయి (నాదస్వరం), శ్రీ ఆకొండి శ్రీనివాసరాజారావు, శ్రీమతి కోకా సత్యవతి వంటి కొన్ని పేర్లే వినిపించేవి. అయితే మ్యూజిక్ కాలేజీలో మాత్రం ప్రతీవారం "రాగరసం" పేరు మీద ఒక కార్యక్రమాన్ని రూపొందించి ఆయన ఎక్కడ పని చేస్తున్నా ఒక రాగం గురించి వివరణ ఇస్తూ కీర్తన నుంచి రాగాన్ని ఎలా గ్రహించాలి, వర్ణాల నుంచి ఎలా గ్రహించాలి, జావళీల్లో ఎలాంటి రాగ సంచారముంటుంది, పదాల్లో ఎలాంటి రాగముంటుంది, ఇలా వివిధమైన రచనల్లో రాగస్వరూపం ఎలా ఉంటుంది? – చిన్న రాగాలు కాపి, ఖమాస్ వంటి రాగాలు

జావళీల్లో ఎలా ప్రత్యేకంగా కనిపిస్తాయి, అలాగే పెద్దరాగాలు తోడి, భైరవి వంటివి పదాలలో ఎలా కన్పిస్తాయి, త్యాగరాజస్వామి వారి కీర్తనలలో రెండు కళల చౌకంలో ఎంత రాగం ఉంటుంది - ఇలా విశ్లేషణాత్మకమైన కార్యక్రమాలు నిర్వహించిన గురువుగారికి ప్రత్యక్షంగా శిష్యులకు బోధించే అవకాశం కలగలేదనే అనుకుంటాను. విశాఖలో మేము శిష్యులుగా చేరిన తర్వాత మరింత మందికి సంగీతం నేర్పాలని మనసు వారికి కల్గిందనుకుంటాను. ఇది దైవ సంకల్పం. శ్రీమతి సరస్వతీ విద్యార్థి, వారమ్మాయి లహరి, కొంతకాలం లలితా చంద్రశేఖర్ గారు, చైతన్య సోదరులకి అన్నమాచార్య కీర్తనల శిక్షణ, ఆంధ్రాయూనివర్శిటీలో మ్యూజిక్ కాలేజి విద్యార్థులకు ప్రొఫెస్‌రా సంగీతబోధన, మనోధర్మ సంగీత ప్రక్రియలు, వైశిష్ట్యం ఇవన్నీ అక్కడ చెప్పారు. రామదాసు కీర్తనల శిక్షణ శ్రీమతి శేషులతా విశ్వనాథ్‌గారికి, కొన్ని కీర్తనలు లలితా విజయకుమార్ గారికి చెప్పారు. వినయ్‌శర్మ, యమునారామన్, శ్రీనిధి, మాంట్రియల్ సుబ్బనర్సయ్య, శ్రీదేవి రంగరాజన్, గీతాకృష్ణమూర్తి వంటి వారున్నారు. శిష్య వాత్సల్యంతో పాటు ఏ శిష్యుడికి ఏమి చెప్పాలి? ఎంత చెప్పాలి? అనేది గురువుగారికి బాగా తెలుసు. శిష్యుని బుద్ధి కుశలత బట్టి వారికి చెప్పాల్సిన కీర్తనను చెప్పేవారు. ఆయన కూడా సేవ చేసుకుని, ఆయనతో ఉండే భాగ్యం మాకు గల్గింది. ఇది జన్మాంతర పుణ్యవిశేషమనే భావిస్తాము. మా తాతగారు "తంతే బూరెల గంపలో పడ్డారురా; మీరు అదృష్టవంతులు" అని మాకు కార్డు వ్రాసి అభినందించారు. ఆ కాలంలో వారితో మాట్లాడుతూ సంగీత చర్చలు చేసిన వారిలో ఎల్.ఎస్.ఆర్. కృష్ణశాస్త్రి గారు, పేరాల లక్ష్మణరావుగారు, పేరాల బాలమురళీకృష్ణగారు, రాంబాబుగారు, విజయకుమార్ గారు- వీరందరూ గురువుగారి ఆత్మీయుల్లో కొందరు. వీరందరూ గురువుగారికి చేదోడు వాదోడుగా ఉన్నారు. శిష్యులుగా మేము వయసులో చిన్న వారమైనా స్నేహితులుగా భావించే ఒక ఔదార్యగుణం , 'గాడ్‌ఫాదర్' గా 'గాడ్ అండ్ ఫాదర్' గా వుండేవారు గురువుగారు. వారేదైనా ఒక ప్రాజెక్టు తలపెడితే - పుస్తక ప్రచురణ కావచ్చు, సంగీత కార్యక్రమం కావచ్చు. ముఖ్యంగా "నాదసుధా తరంగిణి" స్థాపించి కచేరీలు ఏర్పాటు చేయడం. ఒకసారి అమెరికా వెళ్ళినపుడు అక్కడ కొంతమంది దాతలనుండి కొంత మొత్తాన్ని సేకరించి - సంగీత విద్యార్థులకు స్కాలర్‌షిప్ ఏర్పాటు చేసి, అలా ప్రోగుచేసిన డబ్బునంతా ట్రస్టు పరం చేసి సంగీత ప్రచారానికి ఆయన వంతు కృషినందించారు. అలాగే సద్గురు శివానంద మూర్తి గారితో కలిసి ఆంధ్రామ్యూజిక్ అకాడమీ స్థాపన, దాని ద్వారా సంగీత ప్రచారం, విద్యార్థులకు శ్రోతలకు కూడా చక్కని సంగీత వాతావరణం కల్పించేటటువంటి కార్యకలాపాలను నిర్వహించారు. వారి సూచనలు, సలహాలతో చాలా కాలం ఆ సంస్థ నడిచింది.

గురువుగారి సంగీతశైలిని గూర్చి చెప్పాలంటే వారి గాత్రానికి గమకం బాగా అలవాటైంది. ఆయన వైలన్ కూడా వాయిస్తారన్నది కొద్దిమందికే తెల్సు. అలాగే ఆయన గాత్రంలో గమకం, స్ఫురితం, హుంపితం ఈ మూడింటి మేటి కలయిక మరో విద్వాంసునిలో చూడలేము. ఎందుకంటే హుంపితం పాడే విద్వాంసులు తక్కువ. గమకము, పొడి స్వరాలు, స్ఫురితము వీటి సంపుటీకరణ, అలాగే అందమైన సంగతులు ..... ఎక్కడెక్కడ ఏమి అందంగా ఉంటాయి, కేవలం సంగతులు కాకుండా మంచి ఒత్తులు, ఒంపులు, నొక్కు సంగతులు ఇవన్నీ వారిలో కనబడతాయి. త్రిమూర్తులు పాడినటువంటి సంగీతం ఎంత గమకపుష్టిగా, సంప్రదాయబద్ధంగా ఉంటుందో, దానిలో మరో సంగీతాన్ని (జానపదం కాని, లలిత సంగీతం కాని) అందులో కలిపితే ఆయనకు ఇష్టం ఉండదు. అలాపాడే వారి పేరును కూడా వారు స్మరించేవారు కాదు. సంకరమైన సంగీతాన్ని ఆయన అంగీకరించేవారు కాదు. కర్ణాటక సంగీతంలో శుద్ధత వుండాలి, నొటేషన్ పక్కాగా వుండాలి, రాగం కూడా అంత బాగుండాలి. తమ బుద్ధినుంచి వచ్చే సంగీతం కాకుండా హృదయం నుంచి వచ్చే సంగీతానికి ఆయన విలువ నిచ్చేవారు. కేవలం జనాకర్షణ, ధనార్జన, కేవలం పేరు ప్రతిష్టలు, అవార్డులు ఎప్పుడూ వారు దృష్టిలో

పెట్టుకోలేదు. రాజీపడని సంగీతము, బాణీ వారిది. వేళాకోళపు సంగీతాలని ఆయన ఏనాడూ అంగీకరించలేదు. సంగీతం ఒక తపస్సు అని భావించినప్పుడే ప్రయోజనం సిద్ధిస్తుందని వారి దృఢమైన భావన. సంగీతాన్ని ఎలా దర్శించాలి, మన పెద్దలు ఎలా దర్శించారు అన్న విషయాలను వారు చెప్పేవారు. అలవాటుగా వాడే Great, Legendary వంటి పదాలు అందరికీ వాడకూడదని అనేవారు. శెమ్మంగుడి వంటి వారి తరంతోనే ఆ శకం ముగిసిందనేవారు. ఆయనకు మానసిక గురువు శెమ్మంగుడివారు. వారి కచేరీలు ఎన్ని విన్నారో కానీ వారి బాణీ, నాబాణీ ఆమనోధర్మం, ఆ గొంతు, ఆ కల్పనావిధానం, ఆ Nassal touch కొంత కలిసాయనేవారు. నేర్చుకొన్నది పాణి గారి దగ్గరే అయినా శెమ్మంగుడి వారి ప్రభావం, రెంటి సంపుటీకరణే నేదునూరిగారి పాట అని చెప్పవచ్చు. పూజ, జపం, అనుష్ఠానం దసరా వుత్సవాల సమయంలో చాలా నిష్ఠగా, మడిగా పారాయణ చేసి, "ప్రేమ భక్తి సుజన వాత్సల్యము శ్రీమద్రామావరకటాక్షము నేమ నిష్ఠ యశోధన మొసంగునె, నేర్పుగల్గు త్యాగరాజు నేర్చిన సంగీత శాస్త్ర జ్ఞానము సారూప్య సౌఖ్యదమే మనసా!" అన్నట్లుగా ఇవన్నీ కూడా పాటించారాయన. గురువు నేర్పించే సంగీతం ఎప్పుడూ వేరుగా ఉంటుందని, ఇతర సంగీతం ఎగిరిపోయే విస్తరాకులాంటిదని ఎప్పుడూ అంటుండేవారు. గురుపరంపరకి మనమెప్పుడూ బాధ్యులం అనేవారు. కాలానుగుణంగా ఎంత ఆధునికతలు చోటు చేసుకొన్నప్పటికీ కూడా ఇంత నిబద్ధత గల్గిన సంగీత విద్వాంసుని మనం చూడలేము.

వారెంత ప్రాచీనులో అంత అధునికులు కూడా! కచేరీ చేసేటప్పుడు శ్రోతలని దృష్టిలో పెట్టుకోవాలని చెబుతూ అదే సమయంలో విలువలని దిగజార్చవలసిన అవసరం లేదనే వారు. కాలాన్ని బట్టి ఆంధ్రదేశంలో రాను రాను లోతైన, విశేషమైన సంగీతాన్ని విని ఆదరించే శ్రోతలు తగ్గిపోతారనే భావన వారిలో వుండేది. కానీ మనం సంగీతాన్ని నేర్చుకోవాలి, పెద్దల మార్గాన్ని అనుసరించాలనీ విశ్వసిస్తూ వుండేవారు.

తర్వాత ఆయనతో సహకరించిన ప్రక్కవాద్య విద్వాంసుల విశేషాలు ముచ్చటిస్తాను. శ్రీ లాల్‌గుడిజయరామన్, శ్రీ ఎమ్.ఎస్. గోపాలకృష్ణన్ వంటి ప్రీతికరమైన విద్వాంసుల సహకారం వారికి లభించింది. సింహంలా వారితో చేసిన కచేరీలు చరిత్రలో నిలిచిపోయినవి. మ్యూజిక్ అకాడమీ కచేరీ అనంతరం లాల్‌గుడివారే ఎక్కడి వారి సంగీత కచేరీలకైనా సహకారం అందిస్తానని చెప్పారు.

తర్వాత చంద్రశేఖరన్ గారు, ఆంధ్రాలో అధికభాగం అన్నవరపు వారు, దండమూడి వారు, కమలాకరరావు గారు వాయించారు. ఆకాశవాణి కచేరీలలో అపురూపమైన కీర్తనలతో రికార్డై ఉన్నాయి. నేను కూడా వారితో రేడియో కార్యక్రమాలలో పాల్గొనే అవకాశం కల్గింది. 1991 లో వారికి సంగీత సమ్మేళనం కార్యక్రమంలో పాల్గొనే అవకాశం వచ్చింది. వారితో పాటే విమాన ప్రయాణం చేస్తుంటే, కొత్త కాబట్టి సీటుబెల్టు కూడా వారేపెట్టారు నేను, నా తమ్ముడు ఎన్నో కచేరీలు వారితో కలిసి పాల్గొన్నాం. వారి కచేరీకి తంబురా శ్రుతి నా చేత వేయించేవారు. మా నాన్నగారు తంబురా శ్రుతి చేయడంలో దిట్ట. నాకూ అదే అలవడింది. గురువుగారి దయవల్ల మ్యూజిక్ అకాడమీ వంటి అనేక సభల్లో వారితో కలిసి పాడే అవకాశం లభించింది, వారిజీవితంలో 55 సం॥లు మ్యూజిక్ అకాడమీలో పాడడం ఒక చరిత్ర. వారి కుటుంబ సభ్యులు వల్లి, బుజ్జి, విజయశ్రీ, వారబ్బాయి పినాకపాణిల ఆదరణ మాకు లభించింది. వీరందరి సహకారం వల్ల మేము గురువుగారితో మరింత సామీప్యాన్ని పొంది అదృష్టవంతులమయ్యాం.

శ్రీ వివేకానందుల వారు అన్నట్టు గురుశిష్యుల కలయిక జరగాలంటే 'There must be a cosmic necessity' (భగవదనుగ్రహం) అన్నట్లుగా శ్రీపాదవారి శిష్యులుగా నేదునూరివారు, ఓలేటి వారు, మా నాన్నగారు, మేము వుండడం ఓ 'బంగారు అవకాశం'. తెలుగుదేశం నుండి వెళ్ళి తమిళనాడులో ఓ చరిత్ర సృష్టించిన ఓలేటి, నేదునూరి వారల సంప్రదాయాన్ని కొనలు సాగించడం అందరికర్తవ్యం. వారి శిష్య ప్రశిష్యుల ద్వారా భావితరానికి

ఉత్తమమైన సంగీత మార్గాన్ని చూపించి తరించిన ఉత్తమ సంగీత విద్వాంసులు వారు. వారిద్దరి మధ్య ఒక బంధుత్వం కూడా ఉంది. వారిద్దరూ అనేక సంగీత చర్చలు చేసుకొంటూ వుండేవారు.

నేదునూరి వారిది పిఠాపురం. శ్రీపాదవల్లభుని స్థానం, వారి గురువుగారి ఇంటిపేరు శ్రీపాద (పినాకపాణి). శ్రీ పాదవల్లభుని తల్లి గారి యింటిపేరు మల్లాది. మాకు పిఠాపురానికి గురు సంప్రదాయానికి ఇది దోహదపడిందనిపిస్తుంది. శ్రీపాదవారు గురువుగా లభించడం, పిఠాపురంలో పుట్టిన నేదునూరి వారు గురువుగా లభించడం ఇదంతా భగవత్సంకల్పంగా భావిస్తాము మేము.

దాశరథీ శతక పద్యాలు రికార్డ్ చేయవలసిన అవకాశం వచ్చినప్పుడు, పద్యాలను పాడడంలో అనుభవ శాలి ఆయన మా నాన్నగారి సలహా సంప్రదింపులను పొంది తనదైన పద్ధతిలో వాటిని సంగీతలోకానికి అందించారు.

ఓ సారి మల్లాది చంద్రశేఖర్ శాస్త్రిగారితో మాట్లాడుతూ 'అయ్యా, ఇంకా రాగాల గురించి, రాగ భావాల గురించి కొన్ని అనుమానాలు వుండిపోయాయండి, ఇంకా కొన్ని రాగ విశేషాలు తెలుసుకోలేకపోయానండి' అంటే వారు 'నాకూ ఇలాగే అయింది. పెద్దలను భక్తితో, వినమ్రభావంతో మనస్ఫూర్తిగా ప్రార్థించాను. వారే నా అనుమానాలను తీర్చారు' అన్నారు.

అలానే, నాకూ అలాంటి అనుభవం అనిపిస్తుంటుంది. ఈ నాలుగు మాటలనూ గురువుగారే వినిపించారనుకొంటాను. లేకపోతే నేనేమిటి? గురువుగారి గురించి పలకడమేమిటి? గురువులతో మా జీవితం – మా సంగీత కచేరీల ప్రస్థానంతో పాటుగా 23 సం॥లు సాగింది. వందలాది కీర్తనలను నేర్చుకొన్నాం.

సుబ్బరాయశాస్త్రి గారి తండ్రిగారు శ్యామశాస్త్రిగారు. ఎంతటి విద్వాంసులో చెప్పనవసరం లేదు. కానీ, సుబ్బరాయశాస్త్రుల వారు దీక్షితుల వారి వద్ద, త్యాగరాజస్వామి వారి వద్ద నేర్చుకొన్నారు.

మా పరిస్థితి అలానే ఉంది అనిపిస్తుంది. మహానుభావులు అయిదుగురు కరుణించారు.

1993 లో ఎమ్.ఏ.ఇంటర్వ్యూకి ఒకరోజు భైరవి పాడమన్నారు గురువుగారు. రెండున్నర నిమిషాల్లో ముగించాను. అదేమిటిరా! పంచమం తరువాత సంగతులు లేవా?! అలా పైకి వెళ్ళిపోయావేంటి? అన్నారు.

2014 లో మరోసారి భైరవి పాడమన్నారు. అందులో ఉన్న సంగతులన్నిటితోటి పాడుతున్నాను. 15, 20 ని॥లు వచ్చింది. గురువుగారు ఏమి మాట్లాడలేదు. ఏ భావం కనిపింపచేయడంలేదు. కొద్దిసేపటికి ఇంత రాగం పాడితే అర్థం చేసుకొనే శ్రోతలు రాను రాను కరువైపోతారురా! తగ్గించు అన్నారు.

గురువు చేసే రూపాంతరం చెందించడం (Metamorphosis) ఇదే అనిపించింది.

'గురువే చిల్లగింజ', 'భ్రమరం', 'పరుసవేది' 'ఉత్తమగతి'.

'గురువు నీవనుకొంటె ధరను దాసునిబ్రోవ త్యాగరాజార్చిత నీ చిత్తము నిర్మలము, నిన్నే నమ్మితి నిశ్చలము'.

ఇంక కొన్నేళ్ళు ముందు పుట్టి ఉంటే మరిన్ని సంగీత విశేషాలు వారందరి నుండి నేర్చుకుని ఉండేవాళ్ళము కదా! అనిపిస్తుంది. ఒకసారి పెద్ద గురువుగారు పినాకపాణిగారు 'ఇంకొక్క పది ఏళ్ళు ముందు పుట్టి ఉంటే గోవిందస్వామి పిళ్ళై వయోలిన్, నయనాపిళ్ళై గానం వినే అదృష్టం పట్టును కదా'! అన్నారు.

ఇంత వయసులో కూడా గురువుగారు నేను ఇంకా మథించలేదు. ఇపుడు మనసులో చాలా బాగాఉంది సంగీతం, స్పష్టంగాను ఉంది. కానీ, బయటకు రావడంలేదురా! అని మథనపడ్డారు. అదీ సంగీతం. ఎంత చెప్పినా తరగనిదే. సెలవు...

మల్లాది శ్రీరామ్ ప్రసాద్, సోదరుడు రవికుమార్‌తో... విజయవాడ.

సేకరణ : మునుగంటి వెంకట్రావు, గానకళ, కాకినాడ.